

Præstø Lokalhistorie

Præstø Lokalhistoriske Arkiv & Lokalhistorisk
Forening for Præstø
21 årgang — Nr. 1. — februar 2012

Indhold

Arrangementer	s. 3
F.S. Grundtvig i Præstø – Skibinge Af Kai Christiansen	s. 4
Da bibliotekerne var private af Hans Chr. Thomsen	s. 17
Bestyrelser	s. 27

Udgiver: Præstø Lokalhistoriske Arkiv, Lindevej 45, Præstø 4720.

Tlf.: 5536 3109. E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

&

Præstø Lokalhistorisk Forening. Formand Dorte Worsøe, Faksevej 8, Præstø

Tlf.: 5599 3724. E-mail: lystskovhus@mail.dk

Redaktion: Hans Chr. Thomsen Egestræde 3, Skibinge, Tlf.: 5599 1494,

E-mail: hctka@mail.dk

Dorte Worsøe, Faksevej 8, 4720 Præstø. Tlf. 5599 3724. E-mail: lystskovh-

se@mail.dk

For- og bagsidefoto : Deres redaktørs manipulerede foto af Grundtvig og
Astrid Stampe

Præstø Lokalhistorie udkommer 4 gange årligt, og dækker Præstø sogn og land-
sogn, Beldringe, Baarse, Skibinge, Allerslev og Jungshoved

Medlemskab af Lokalhistorisk Forening koster årligt 100 kr. for enlige og 150

for ægtepar. Indmeldelse kan ske hos Knud Holm Nielsen, Tlf.: 5599 1895

Havnevej 12, 4720 Præstø. E-mail: knuboholm@yahoo.dk.

Tryk: Nordfalsters Bogtrykkeri .   ISSN: 1903-0886

Arkivets åbningstider: Mandag kl.13—16 og 1. lørdag i måneden kl.10—13 i
perioden 1. sept. – 30. april. Juli måned er lukket.

Lindevej 45, 4720 Præstø Tlf.: 55 36 31 09,

E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

Lokalhistorisk Forening

Torsdag d. 23 februar kl. 19.30 i Bernhard.

Billedaften. Kom med dine kendte og ukendte billeder fra Præstø og omegn.

Torsdag d. 15 marts kl. 19.00 (bemærk tiden) i Bernhard.

Generalforsamling. Dagsorden iflg. vedtægterne.

Derefter fortæller **Carsten Højholt** om Faksinge by, og viser film herom.

Optakt til landsbyvandringen i juni.

Torsdag d. 19 april kl. 19.30 i Bernhard.

Professor Niels Østergård, Københavns Universitet, fortæller om Roneklint:

"Fra Fæste til Fritid", udvikling og afvikling af en landsby.

Torsdag d. 10 maj kl. 19.30 i Bernhard.

Søren Engelbredt fortæller: Engelbredt og forretningsliv i Præstø.

Torsdag d. 7 juni kl. 19.00 (bemærk tiden)

Landsbyvandring i Faksinge. Vi bliver med kyndige guider vist rundt i den gamle by. Mødested ved indkørslen i Faksinge.

Dorte Worsøe

Lokalhistorisk Arkiv

Torsdag d. 15. marts afholder Lokalhistorisk Arkiv årsmøde kl. 19. på Præstø Bibliotek.

Foredragsholder er **Thomas Nielsen fra Mern**. Der vil causeres over emnet "Grevinde Danner og Berlings hemmelige søn". Alle er velkommen.

Lis Rathdach

F.S. Grundtvig - sognepræst i Præstø – Skibinge

Kai Christiansen

Meget er skrevet om Grundtvig - hans livsudvikling, hans digtning, hans gerning, hans anskuelser og hans betydning for det folkelige og kristelige liv i Danmark.

Men et kapitel er overset: hans tid som sognepræst her. For eksempel bruger Hal Koch i sin bog kun en halv side om perioden, som han i øvrigt kalder "en lykkelig tid". Det lykkedes imidlertid tidligere sognepræst i Præstø-Skibinge, Svend Austin Hansen, at finde stof frem, som for størstedelen er ukendt, men som kan have interesse, ikke mindst her.

Første karakter

I februar 1821 blev den daværende sognepræst i Præstø-Skibinge, Niels Geissing Wolf, kaldet til præst ved Kastels-kirke og Frederiks Hospital

København. Samtidig blev tjenstledig kapellan N.F.S. Grundtvig udnævnt til sognepræst i Præstø-Skibinge, uden at embedet var ledigt, og uden at Grundtvig havde søgt det. Årsagen til disse udnævnelser var, at embedet ved de to hovedstadskirker var ledigt, og både Grundtvig, pastor Wolf samt andre søgte det.

Wolf blev indstillet som nr. 1 pga. sine gode kundskaber i det grønlandske sprog, som han havde lært under flere års ansættelse der, og Den grønlandske Mission ønskede at have ham i nærheden. For det tilfælde, at kongen skulle ønske embederne besat hver for sig, indstillede kancelliet, at Grundtvig måtte få Kastels kirke.

I indstillingen hedder det om ansøgeren: "Han er 37 år, 17 års kandi-

dat, har laud (1.karakter) til attestats (teol. embedseksamen) og prøverne med udmærkelse. Biskop Munter og amtsprovst Bogh bevidner, at supplikanten (ansøgeren), der besidder udmærkede talenter, har med nidkærhed og flid udført de ham påliggende pligter som kapellan for faderen i Udby, især mht. ungdommens undervisning og fattigvæsenet, at han har stræbt at udbedre sine teologiske kundskaber og indsigter, og at han har hædret sin stand ved eksemplariskandel. Han har gjort sig bekendt i den litterære verden ved flere skrifter, der røber megen videnskabelig dannelse og kundskab. I syv år har han været uden levebrød."

Hvi er Herrens ord forsvunden af hans hus

Grundtvig havde ikke søgt embedet i Præstø, men ønskede ansættelse i København. Derfor søgte han efter ret kort tid i Præstø forflyttelse og

blev det følgende år kaldet til residerende kapellan ved Vor Frelsers Kirke. Det lykkedes ham således at undgå kancelliets forsøg på at holde ham væk fra hovedstaden ved at "forvise" ham til Præstø, hvilket kan kaldes en politisk

ansættelse af den besværlige Grundtvig. Han havde bl.a. vakt både opsigt og modvilje i kirkelige kredse med sin prædiken udgivet som bog, "Hvi er Herrens ord forsvunden af hans hus" og havde

modtaget en irettesættelse for at lade bogen trykke uden godkendelse.

Forvist fra hovedstaden

Grundtvig var ikke ukendt med Præstø, der havde været forældrenes købstad, og han havde flere gange prædikeret i kirkerne, så man må tro, at nyheden om hans ansættelse blev modtaget med forventning. Et sted blev den i hvert fald modtaget med stor glæde - af moderen, som efter faderens død var flyttet til Præstø til et lille, lavt i 1961 nedrevet hus, Adelgade 128. Den 9. februar skriver hun til sin søn: "De glædeste følelser og tak til den gode Gud opsteg til ham for den store godhed imod mig og mine, som jeg aldrig her i livet eller hisset kan nok takke den almægtige Gud for."

For Grundtvig selv kom udnævnelsen som en stor overraskelse, og hans glæde over den var ret tempereret, da han følte sig forvist fra hovedstaden. Det var her, han ønskede at prædike, ikke mindst for den stu-

derende ungdom, og han mistede adgangen til bibliotekerne, der betød så meget for hans litterære arbejde. Som gammel mand fortæller han, at han, da han var i takkeaudiens for embedet hos Fredrik VI, "betroede majestæten det håb, at da jeg deri føjede ham, han da også ved lejlighed ville føje mig og kalde mig tilbage til hovedstaden. "Man har dog tvivlet på, om han har udtrykt sig så bramfrit over for kongen.

Indsættelse 15. april 1821

Grundtvig besluttede, at han ville tiltræde embedet inden påske, og sådan blev det. Han måtte efterlade sin kone, Lise Blicher, som han efter 7 års forlovelse havde ægtet i 1818, hjemme i Løngangsstræde. Forløbig måtte han drage til Præstø alene og ankom hertil 10. april 1821. Han flyttede straks ind i sit nye "logement", hvor moderen overlod ham sin største stue med sofa, seng og to boghylder. Der var ingen præstegård i byen, og han begyndte straks at se sig om efter en passende

SERIES PASTORUM
ECCLESIAE PRÆSTOENSIS

Jens Peteresen c. 1426	Nicolaus Wilhelm Thomsen 1840-1846
Martin von Lauenburg 1470	Theodor Hansen 1847-1857
Hansch 1470-c. 1470	Presten David Petersen 1858-1864
Hedde Andersen 1470-1504	Svend Austin Hansen 1865-1871
Nicolaus 1476	Eddy Holm Nielsen 1872-1884
Laurits Klara 1477	Paul Zebitz Nielsen 1885-1898
Anders Andriassen 1477-1479	Niels Johannes Toft 1899-1905
Levi Rosenmann 1480-1481	Martine Gaarden 1906-1910
Presten Mag. Simen Nielsen 1480-1488	Hans Jørgen Østergaard 1911-1920
Abel Jacobsen 1488-1497	
Oluf Olsen 1497-1504	
Hans Jensen Kluge 1498-Marts 1501	
Anders Andriassen 1498-1499	
Søren Jensen 1498	
Mag. Christen Fovelaers Herlof 1499	
1499-1504	
Friedrich Christian von Havers 1504-1507	
Presten Mag. Peter Winslow 1507-1514	
Augustinus Benzenius Haard 1515-1520	
1520-1527	
Anders Behmann 1527-1534	
Eric Colstrup 1534-1537	
Franz Reinberg 1538-1547	
Presten Peter Smith 1548-1557	
Anders von Martz, Fridrich Georg Bach 1557-1564	
Mogens Rosenkrands Mehl 1564-1571	
1571-1582	
Nicolaus Giesinge Wolf 1581-1582	
Nicolaus Frederik Severin Grundtvig 1582-1583	
1583-1584	
Nicolaus Seufft 1584-1585	
Ludvig August Nissen 1585-1586	
1586-1587	
Christian Gottlieb Schaper 1587-1588	
1588-1589	
Jacob Elias Gjeddelø 1589-1590	
1590-1591	

Nicolai Frederik Severin Grundtvig
Tanke i Præsto kirke 2.2.1821-6.11.1822

bolig, som imidlertid ikke var let at finde.

Bager Dems havde dog i Torvestræde et ret anseeligt hus under bygning. Bageren forlangte imidlertid 250 rigsdaler rede sølv i leje, "som er en gruelig leje både mht. sted og indkomster, da det i år ville være mere end hele tienden. Det står imidlertid uafgjort, om enten jeg eller bageren giver køb, "skriver han til Lise.

Det blev Grundtvig, der måtte give køb og omsider "i Guds navn lejede den ene side med værelserne ovenpå i Demses gård på vilkår at kunne flytte ind til pinse dag". Men Lise er som husmor ikke tilfreds med oplysningerne; hun ønsker ordentlig besked med pigekammer, køkken, spisekammer, vandforsyning, have osv. Indsættelsen i embedet fandt sted palmesøndag 15. april 1821, og den foretoges af sognepræst, dr. Clausen Stubbekøbing.

Beder for mig ...

Der var en talrig menighed i begge kirker skønt ikke overfyldt. Andagten var umiskendelig, og rørelsen sås hos mange - noget som Grundtvig i denne periode af sit præstelig lagde megen vægt på. I referatet til Lise fortæller han, at han i Skibinge kirke, hvor han stedsse befandt sig bedst, bemærkede "en liden dreng, hvis gråd man for-gæves søgte at dæmpe. Det var, hvad der rørte mig dybest selv - den velsignede lille brast i gråd." Indgangsprædiken var efter evangeliet og Salmernes Bog over den tanke, at det er godt og velsignet at komme i Herrens navn. I sin indsættelsesprædiken sagde han bl.a.: "Oh, glæder eder med mig, I som ere dertil kaldte, at I skal arve velsignelsen. Beder for mig som jeg for eder, beder for mig, at jeg må arbejde med glæde og ei med suk, thi det var eder ikke gavnligt. Ja, beder med mig for alle dem, som

komme i Herrens navn, at det må være mange til velsignelse ..."

Det var nok nye toner her; han uddelegerer jo noget af ansvaret for prædikenen til menigheden. De skal bede for ham. Vil menigheden have en god prædiken, har de selv lod og del i den. Det er jo lidt det samme, som man kan opleve ved mere rustikke gudstjenester i sorte

baptistkirker i USA, hvor menigheden i høj grad er medvirkende. Er prædiken en god, lyder det spontant "Halleluja" - "Amen", er den mindre god "Help him, God, help him!"

Indsættelsen sluttede med en middag til ære for den nye sognepræst hos baron Stampe på Nysø.

Den venligste egn mit øje har set

Påskén blev travl, idet der foruden otte gudstjenester i pastoratets kirker med skriftemål og altergang var både bryllup, barnedåb, kirkegangskone, to begravelser, en hjemmedåb og en hjemmealtergang. Men han fandt det "ret fornøjeligt, om end lidt svært, med alle disse præsteforretninger". Men travlheden hjalp ham også i savnet af Lise, som han tænkte på i de spadsereture, som der dog blev tid til i "den venligste egn, mit øje har set."

Endelig blev bager Dems færdig med huset i Torvestræde. Lise kom hertil, og hjemmet blev indrettet med opholds- og soveværelse ned, og i den store trefagsstue ovenpå studereværelse med herlig udsigt til fjord og skov.

Her får ægteparret besøg af B.S. Ingemann og konen, Lucie, i juli 1821. Som tak skriver Ingemann: "Nu ved jeg da omtrent, kære ven, hvordan du og din kone har det til daglig brug, med bugten fra Neapel

(=fjorden) for øje, fordansket og forskønnet med sjællandske bøgebjerger og fri for vulkaner og vulkanske mennesker. Hvad angår de vulkanske mennesker, tog Ingemann dog munden for fuld; dem har forfatteren af dette truffet mange af siden. Samt græmmede sig over den tilstand, Grundtvigs Hus har været i l længe. Jeg håber, at huset, som er smukt og stateligt, må blive istandsat og gjort præsentabelt.

Her fødtes ægteparrets første barn, en dreng, 14.april 1822. Han blev hjemmedøbt af faderen og fik navnene Johan Didrik Nicolai Blicher Grundtvig. Farmoderen bar barnet og mosteren, Jane Mathia, huen. Til stede var bl.a. baron og baronesse Stampe Nysø med sønnen Henrik, B.S. Ingemann og Lucie, assessor Aagaard, Iselingen og konsul Grønvold, Præstø.

Grundtvigs moder

17.september samme år døde Grundtvigs moder, Catrine, som

Catrine—Grundtvigs moders gravsted på Præstø kirkegård

han var stærkt knyttet til. Da han indførte dødsfaldet i kirkebogen, anførte han omhyggeligt hendes alder: 74 år 11 uger og 2 dage, og i anmærkningsrubrikken skrev han: "Salige ere de døde, som døe i Herren." Man kan undre sig over, at moderen blev begravet her i Præstø og ikke ved siden af manden i Udby, men forklaringen er vel, at Grundtvig ønskede at have hendes grav i sin nærhed. Graven ses op ad muren mod Frederiksminde. Ved et senere besøg i 1844 skrev han et digt, hvis sidste to linjer er indhugget på foden af den sten, man omkring 1900 lod rejse på graven:

Vil nogen slynge en krans om min stav, han plante den på min moders grav.

Så tårene flød

N.W.T. Bondesen, der var sognepræst her 1872 - 96, har i et lille skrift fortalt om Grundtvigs præstevirke på grundlag af samtaler med

folk, der huskede ham, hvoraf nogle var konfirmeret af ham:

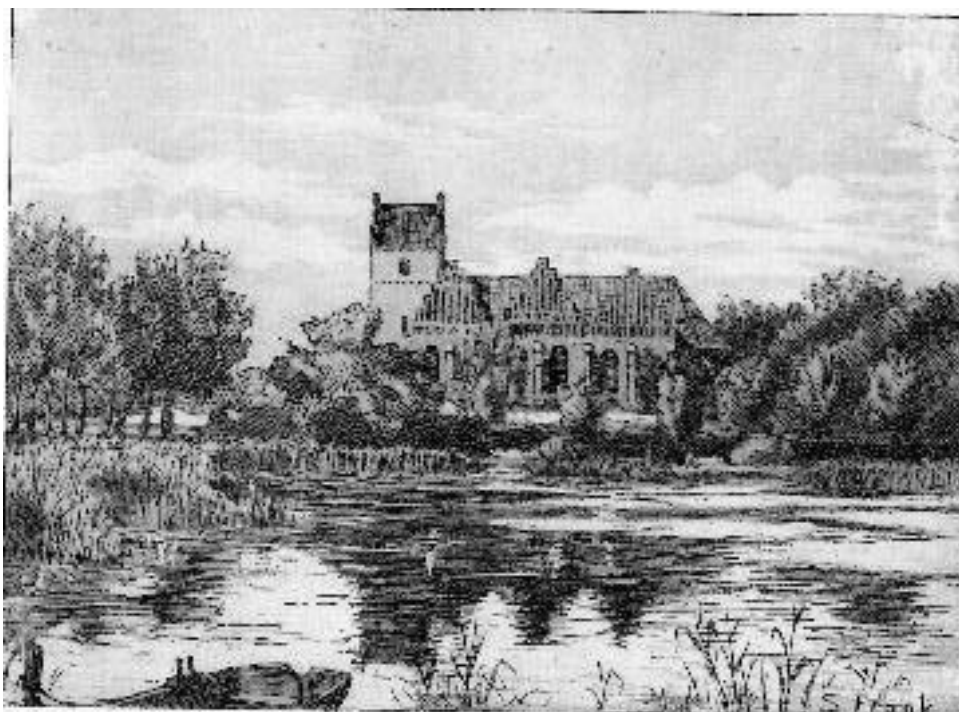
"Kirkegangen var i hans embedstid god. Prædikerne var lange, men levende og gribende. Selv var han ofte så grebet, at tårene flød. Blev prædikenen imidlertid for lang, listede degnen ned ad kirkegulvet, og ved dette tegn plejede Grundtvig at slutte sin prædiken hurtigt."

Hvad indholdet angår, talte han snart "som til en kristen menighed til oplysning, trøst og opbyggelse for troende, snart som til hedninger, der vel har beholdt skindet af kristendom i bekendelsen og sakramenterne, uagtet det er vitterligt, at de fleste i købstæderne ringeagter, ja, vel foragter troen."

Tre gange om ugen

Tilsyneladende er konfirmationen en af hans kæreste pligter. Man må undres, når man tænker på nutidens konfirmeringer med festklædte, muntre venner og slægtninge bevæbnet med fotografiapparater og videokameraer, der skal forevige de

moderigtigt klædte konfirmander, inden de skal hjem til de bugnende gaveborde. Og undres når man hører om konfirmationsforberedelsen hos Grundtvig. Den foregik tre gange om ugen fra kl.9 til kl.15 i hans studereværelse. Frikvarter kendtes ikke, og forstyrrelse tålt ikke. Om det så var baronen fra Nysø, måtte han gå med uforrettet sag, hvis han ville tale med sognepræsten. Efter salme og bøn læstes der højt fra

Biblen med samtale, derefter overhøring af katekismus og salmer. En del måtte læres udenad, især efter Kingos salmebog, som børnene måtte låne hos de gamle koner i "Hospitalet", den tids plejehjem. Selve konfirmationen 14. april 1822, den eneste han holdt her, blev omtalt og husket meget længe. Både præst og konfirmander var stærkt bevægede, og Grundtvig måtte lige-

frem gøre et længere ophold for at berolige børnene og dæmpe deres gråd. Igen kan man komme til at tænke på de voldsomme følelsesudbrud, man kan opleve hos visse sekter og i sorte kirker i USA og andre steder.

Selve højtideligheden foregik i koret, som dengang var i sydskibet og først ved restaureringen 1905 - 08 bragtes tilbage til det genåbnede, nuværende kor. Knælende ved alteret aflagde konfirmanderne deres løfte. Man glemte også sent i Præstø, at Grundtvig bad hertugen af Augustenborg og prinsen af Nør, der tilfældigvis(?) var til stede i kirken om at flytte fra koret og ned i kirken under selve konfirmationen. Inden konfirmanderne fik lov at deltage i altergangen, måtte de endnu en gang møde i præstens stue og gøre rede for deres lærdom.

Det bør også nævnes, at Grundtvig ved siden af præstegerningen i sin "bogsal" over porten i Grundtvigs Hus arbejdede litterært og videnskabeligt, idet han i Præstø tiden afslut-

tede sine oversættelser af Saxos danmarkshistorie og Snorres kongesagaer.

Ud af "vintersædet"

Men lige så lidt som han havde ønsket at komme hertil, lige så lidt ønskede han at blive her. Det var København, der stadig trak i ham. Der havde vantroen sin højborg, og der måtte hovedslaget føres. Der var den lette adgang til bibliotekerne og studenterungdommen, som han gerne ville påvirke.

I maj 1822 hørte han, at sognekaldet ved Vor Frelsers Kirke var ledigt. Man ventede ganske vist, at kapellanden, Rasmus Fenger, ville få det, men så ville jo hans embede blive ledigt. I august samme år skrev han en lang, velmotiveret ansøgning til kongen. Det gav resultat, idet han 6.november udnævntes til residerende kapellan i Vor Frelsers.

Da han skulle indsættes 1.søndag i advent, må der have været travlt i hjemmet i Torvestræde. Indsat blev

han under stor tilstrømning, og hans gerning fortsatte i hovedstaden indtil hans død i 1872.

Det er svært at opregne den betydning, Grundtvig havde for befolkningen og menigheden her. Men selvom

perioden kun var halvandet år, satte den dog mange spor, og det vides, at så sent som i 1870erne levede mindet om ham hos mange gamle Præstø boere.

Præstens glæde
All' som i Guds Lødsfaad
lyd' for Gud, det g'v' Guds Aand,
af Guds Næder, til Guds Bø
lyd' glæde i Gud's Naad
af Guds Næder, til Guds Bø!!
G'v' den Gud, som Aar og Læng
for Gud's Næder, til Guds Bø
lyd' glæde i Gud's Naad
af Guds Næder, til Guds Bø!!
G'v' den Gud, som Lys og Skid,
for Gud's Næder, til Guds Bø
lyd' glæde i Gud's Naad
af Guds Næder, til Guds Bø!!

Grundtvigs håndskrift

Det er lettere at opregne, hvad tiden betød for Grundtvig. Den betød først og fremmest en økonomisk forbedring, idet han de foregående otte år var uden embede, måtte "leve af sin pen" samt fra 1818 af en årlig kgl. ydelse på 600 rigsdaler for sit oversættelsesarbejde.

Endnu mere kom Præstø-tiden måske til at betyde for ham, at han kom ud af sit "vintersæde" med oversættelser, prædikener, artikler under stadige rivninger med københavnske præster, der nægtede ham adgang til deres prædikestole. Hans store arbejde med de nordiske sagaer, der skulle "vække folket af dvale", blev mødt med ligegyldighed og mangel på interesse. Han omtalte sig selv som "lige så modfalden, død og sløv som Danmark i det hele".

Netop da kom den uventede kaldelse til Præstø og tvang ham ud af "gravhøjen" til liv og virke blandt levende mennesker. Forrest i en

gammel kirkebog skrev han: "Herren kaldte mig."

I Præstø tog nok en digterpræst over efter Grundtvig - Nicolai Søtoft.

Kilder:

Artikel i Præstø Avis af Sv. Austin Hansen

N.P. Nielsen: Præstø klostres og købstads historie

Marianne Gaarden: Af Grundtvigs tiltrædelsesprædiken

Skibinge sogns Biblioteksforening

Hans Chr. Thomsen

I 1873 oprettede baronesse Astrid Stampe (1852-1930) på Nysø en bogsamling, som i 1881 blev done-

ret til Skibinge og Jungshoved Sogn. En katalogisering i 1908 opgjorde samlingen til 891 titler.

Den dominerende genre var historisk med et nationalt og nordisk indhold, men der var også religiøse titler og et tidsskrift som

”Husvennen”, der udkom fra 1873-

1901. Det var et oplysende tidsskrift, der havde almuen som målgruppe. Dets grundlægger var N.C. Rom, der var en central figur indenfor husflids- og oplysningsbevægelse-

sen¹ Desuden var der det populærvidenskabelige tidsskrift ”Vor Jord” bl.a. med artikler om Darwin.

De fleste forfatternavne i samlingen er i dag gået i glemmebogen – heriblandt forfatterne til den såkaldte skolelærerlitteratur, som er repræsenteret med nogle få titler i samlingen. Mere herom senere.

Men mange af de store kanoner i litteraturen var der -

Holberg, Carit Etlar med Gøngehøvdingen – naturligvis, Vilhelm Bergsøe med ”Fra Piazza del Popolo”, Adam Oehlenschlägers ”Aladdin”, Ingemann, Blicher, Skjoldborg, Pontoppidan, Herman

Bang m.fl. Og der var nordiske, engelske, amerikanske og russiske forfattere - Bjørnson, Ibsen, Shakespeare, Dickens, Jules Verne, Mark Twain, Turgenjev, Tolstoj - men af en eller anden grund ikke Dostojevskij .

Alt i alt var det en bogsamling, der var velegnet til dannelse af nationalt sindede, nyttige og gudfrygtige borgere².

Kulturformidler

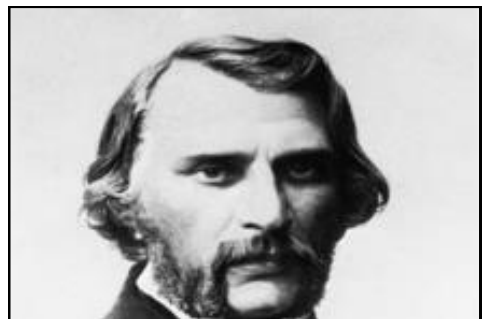
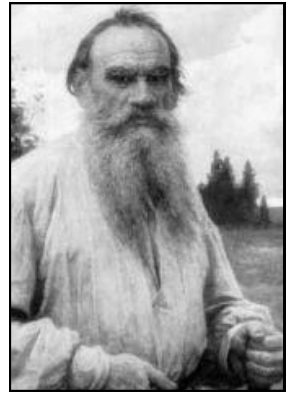

Astrid Stampe var meget optaget af sin rolle som kulturformidler for almuen. Hun holdt oplysende foredrag i 1870'erne for godsets ansatte og egnens befolkning og havde omsorg for de dårligst stillede. Da Jørgen Jensen i Bønsvig f.eks. blev slået til invalid af en arrig vædder, hjalp hun ham til en friskolelæreruddannelse. Men hendes altoverve-

jende engagement lå i den nationale og den nordiske sag. Den brændte hun for, og det var hun ikke ene om.

Holdningen var udbredt i Danmark efter nederlaget i krigen mod Tyskland i 1864.

Hendes anti-tyske holdning var en konstant i hendes og forældrenes liv. Hun lærte oldnor-

Fra oven: Sten Stensen Blicher,
Lev Tolstoj og Ivan Turgenjev

disk, svensk, fransk og engelsk men ikke tysk, som følge af forældrenes nationale sindelag under indtryk af de slesvigske krige. Så sent som i 1920'erne var hun optaget af at fjerne tyske låneord i sproget og i stedet tilnærme det det nordiske³.

Stamperne gav således deres bidrag til oplysning og højnelse af den nationale bevidsthed. Det var et patriarkalsk engagement oppefra og ned. Da den berømte agitator husmand Peder Hansen, Lundby engang kom på tale på Nysø, sagde Astrids Stampes mor, at blot han så meget som nærmede sig Nysø, ”så skulle han få, så han aldrig glemte det⁵, ” og da bønder og husmænd i amtet søgte af få en af deres egne – væveren Hans Hansen fra Mern – valgt til den grundlovgivende rigsforsamling i 1848, modarbejdede hun det.

I 1881 blev Astrid stampe gift og flyttede til Frederiksberg, hvor hun engagerede sig i kvindesagen og blev en central figur der.

Der skulle nu gå 43 år, før det af bogsamlingen, der havde overlevet

tidens tand, blev modtaget som den var tænkt.

Kommunebibliotekernes forløbere

Folkebibliotekerne har forløbere i små privat organiserede bogsamlinger - læseforeninger, der begyndte at dukke op rundt omkring i landet i begyndelsen af 1800-tallet. Initiativtagerne til dem var som regel den lokale præst eller skolelærer, som ville oplyse almuen og forbedre landbrugsproduktionen. Som en præst formulerede det i 1777, så burde ”Agerdyrkerne ligesaavel dyrke sit Sind som sin Ager”, og selv fik præsten en præmie af Landhusholdningsselskabet for et forslag til forbedring af sommerstaldfodringen⁶.

Omkring 1844 var der 100 af disse almuebiblioteker, og de havde typisk en bogsamling på 100-200 bøger. Pengene til bøgerne kom fra medlemmerne i læsekredsen, og kontingenterne kunne være organi-

seret på forskellig vis. På Falster f.eks. kostede det 3 dl. årlig at være medlem, men fra 1814 bredte der sig en model fra Ballerup, der efterhånden blev ret almindelig. Modellen arbejdede med 3 satser. En for gårdmænd (3 dl.), en for husmænd med jord (1.5 dl.) og en for husmænd uden jord (1 dl.) Endelig kunne man låne gratis, hvis man stillede med et skriftligt vidnesbyrd fra præsten.

Disse beskedne forløbere for det nuværende bibliotekssystem fik ud over at underholde og oplyse yderligere en funktion. De var ”indirekte medvirkende til at skabe en kulturel selvbevidsthed i landbefolkningen”, siger deres bibliotekshistoriker Helge Nielsen⁷. Ikke ”så meget på grund af bøgerens indhold som selve det faktum, at almuen nu – som de dannede – læste.”

Set i en større sammenhæng indgik almuebibliotekerne i den europæiske oplysningstid, der nåede Danmark i sidste halvdel af 1700-tallet. For at landbrugsreformerne i slut-

ningen af århundredet skulle få effekt, blev det nødvendigt at finde kommunikationskanaler til landbefolkningen. Her var den lokale præst og skolelære oplagte samarbejdspartnere. De udgjorde et uddannet bindeled mellem centralmagt og lokalbefolkning i en tid uden massemedier af nogen art.

Læseforeninger

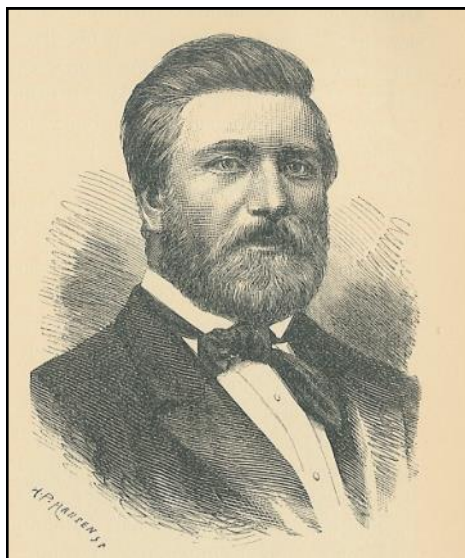
Læseforeninger var heller ikke ukendte i Præstø. Så tidligt som i 1857 dannede Håndværkerforeningen en læseforening, og et sted omkring 1870 sluttede det bedre borgerskab sig sammen i en eksklusiv læserforening, hvor nye medlemmer kun kunne optages efter en hemmelig afstemning. Bøgerne i det bedre borgerskabs læsekreds fik i øvrigt en ejendommelig skæbne. Foreningen ville ikke overdrage samlingen til kommunens bibliotek, da det fik en beskeden start i 1909. I stedet endte bøgerne af ukendte grunde på rådhuset, hvor de henlå

og forfaldt, indtil de til sidst simpelthen blev smidt ud.

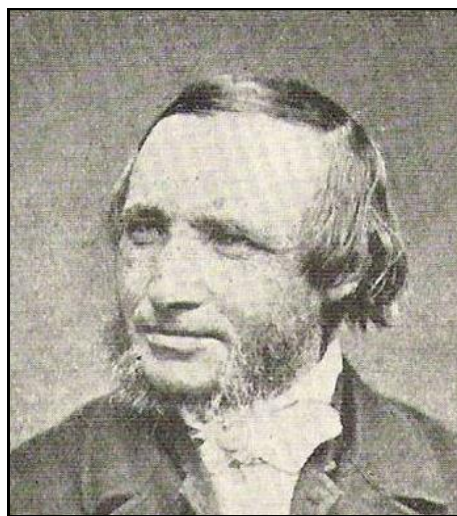
I 1905 kom Præstø Læsekreds som alternativ til det bedre borgerskabs læsekreds, og på Oremandsgaards Husflidskole i Rekkendeskov var der en mindre lånebogssamling i slutningen af 1800-tallet. Her arrangerede skovrider Rosthøj oplæsninger for lokalbefolkningen, og fremmødet var godt⁸. Der blev oplæst af den såkaldte skolelærerlitteratur, som især blev forfattet af grundtvigianske skolelærere, der anså bonden for den ægte bærer af den danske "Folkeånd". Det var en jordnær litteratur, der handlede om landbefolkningens dagligdag.

Skolelærerlitteraturens store forfatternavne var C. A. Thyregod (1822-1898) og Anton Nielsen (1827-97). Thyregod havde som sit fornemmeste mål at lære bonden at læse. Anton Nielsen skrev om sine intentioner:

"At kvindre som spurv under bondens tag, at sprede lidt lys i hans tunge dag, at lette de byrder, som

*Fra oven Anton Nielsen og
C.A. Thyregod*

trykke, det blev min lod som min lykke 9"

Skibinge Sogns Biblioteksforening

Der gik lang tid før Skibinge modtog gaven fra Astrid Stampe, men i 1922 gjorde de alvor af sagen og dannede Skibinge Sogns Biblioteksforening, som fik til huse på Abildhøj skole. Der var godt nok biblioteket i Præstø, men indtil Skibinges sammenslutning med Præstø i 1966 var Skibinge et selvstændigt sogn – uden eget bibliotek.

Hvor mange bøger biblioteksforeningen modtog er svært at sige, fordi en del af samlingen var så forfalden, at den var blevet kasseret. Men i alle tilfælde havde biblioteket en fond af bøger til at starte med. Det kunne have sin værdi for en forening med et begrænset budget. Medlemskontingentet var på 1 kr. årligt, og da der kom 347 kr. i kassen det første år, må foreningens medlemstal have været nogenlunde

på samme niveau. Hvor mange beboere sognet havde vides ikke, men Skibinge by alene havde 367 beboere omkring foreningens dannelses-tidspunkt.

Et møde i foreningen

Der findes en skildring i lokalavisen af generalforsamlingen i 1926, der giver et lille indblik i livet i foreningen¹⁰.

Til mødet var der mødt omkring 100 medlemmer op til en pyntet gymnastiksal på Abildhøj skole, og de lagde nationalt ud med at afsynge "I Danmark er jeg født". Derefter var der foredrag af foredragsholder Ravnmark fra Brøderup. Han talte over ordsproget "Det sete afhænger af Øjnene, der ser." Meningen med foredraget var – som referenten skriver – at " minde sine Tilhørere om altid at prøve at se bag Tingene, bag det ydre, og der se Guds kærlige Almagt". Efter foredraget sang man "Dejlig er jorden", og så var der kaffe "med

lækre Kager, der var skænket af velvillige Damer".

Under formandens beretning blev det oplyst at foreningen nu havde 717 bøger, hvoraf de 539 var af underholdende resten af oplysende art svarende til ca. 25%

Generalforsamlingen blev rundet af med oplæsning af et eventyr af Carl Ewald, og så gik man hver til sit i "Bevidstheden om at have tilbragt en baade lærerig og fornøjelig Aften"

Krigen og efterkrigstiden

Som det sig hør og bør i en forhandlingsprotokol er også denne knap og tager kun det væsentlige med. Alligevel giver den her og der lidt indirekte lyd fra sig om verden omkring. Besættelsen nævnes ikke med et ord, men ved generalforsamlingen i november 1940 var der f.eks. oplæsning af det store norske nationaldigt "Terje Vigen" af Henrik Ibsen. Det er på 43 vers og har bl.a. linierne:

Så lakked og led det til krigens år
i attehundred og ni.

Endu går sagn om de trængsels-kår,
som folket da stedtes i.

Knaphedssituationen med rationeringsmærker m.m. kom til syne ved generalforsamlingen i 1941, hvor kaffen var gratis, men sukkeret måtte man selv tage med – i 1943 gjaldt det også brødet til kaffen.

Læselysten øgedes under de 5 besættelsesår, så meget at udlånene fordobledes, og bogbestanden voksede til 1.400 bind.

Med besættelsestidens ophør forsvandt også dét ydre pres som gav et indre sammenhold. Dagligdagen vendte tilbage, og den var ikke uden problemer i folkeopdragende forstand. Referatet fra generalforsamlingen i 1947 er forhandlingsprotokollens længste. Det hænger bl.a. sammen med foreningens 25 års jubilæum– men ikke kun. Indholdet af formandens foredrag fylder godt. Han talte om den gode og den dårlige litteratur. Man måtte "som over alt i Livet søge at skille Avnerne fra

Kærnerne", sagde han med metaforer hentet fra landbrugskulturen.

Han priste den gode litteratur og advarede mod den, som alene "var skrevet med Profit for Øje"

Formanden kunne sagtens have tænkt på Morten Korch (1876-1954). Han har altid været et problem for oplysningsfolk og var ofte bandlyst fra biblioteker. Han var tidens mest læste forfatter og udgav 123 titler og solgte over 6 millioner eksemplarer alene i Danmark. Og ikke nok med det – 50erne og 60erne var spækket med Morten Kochfilm – Mosekongen, Det gamle guld, Det store løb, Flintesønnerne, Vagabonderne på Bakkegården, Kampen om Næsbygård m.fl. Det var i dem Poul Reichhardt idylliserede den vigende landbokultur med en sang som "Er du dus med skovens fugle" med linierne

Er du dus med himlens fugle og skovens grønne træ'r?

Så har du fundet ind til det, som gør livet allermest værd!

Et fremmed besøg

1950erne var så langt fra at være i nærheden af et såkaldt multietnisk samfund, at lokalavisen i januar 1954 fandt det vigtigt at skrive følgende lille artikel:

"Besøg af en negerbibliotekar

I de sidste 11 uger har mr. Petcher fra guldkysten været på besøg i Danmark for at studere biblioteksvæsen. Fredag aflagde den sorte bibliotekar besøg hos førstelærer Ibsen i Abilhøj skole for at se Skibinge sognebibliotek, for hvilket hr. Ibsen er bibliotekar. Mr. Petcher var meget begejstret for det, han saa og understregede, at af de mange store og små biblioteker, han havde set i Danmark var dette et af de smukkeste indrettede og bedst udstyrede, naar man tager hensyn til størrelsen".

Op gennem 1950erne dalede fremmoderne til generalforsamlingerne, indtil de lå på omkring 4-6 stykker - mod de 60-100 fremmødte under krigen. Foreningens eksistens lakke-

de mod enden. Medlemmerne var trætte af at gå rundt og indsamle bidrag, og i marts 1961 kom afviklingen af Biblioteksforeningen på dagsordenen under punkt 3 – "forslag om, at bibliotek skal overgå til kommunalt bibliotek". På en ekstraordinær indkaldt generalforsamling blev det enstemmigt vedtaget at opløse foreningen, og 39 års eksistens som privat bibliotek var dermed til ende. Nogle år endnu holdt

bøgerne til på Abilhøj skole, indtil de i 1970 blev overført til Teknisk skole i Jomfrustræde ved kommunalreformen i 1970¹¹.

Tegning af Nysø i 1600-tallet

Kilder

1. Se også Præstø Lokalhistorie nr. 2-2008

2. Titler fra Astrid Stampes bogsamlingen:

Værker om Sønderjylland: "Danmark i året 1848", "Det tredje Slesvigske felttog", "Sønderjydernes kamp for modersmålet" m.fl.

Det nordiske: Oldnordiske Sagn, Norges Kongekronike, Nordiske Heltesagaer m.fl.

Biografier om nationale historiske personer - Niels Juel og Marsk Stig (mordet i Finderup Lade 1286) Orla Lehmann s "Efterladte Skrifter".

Titler fra danske forfattere - nationalskjalden Oehlenschläger, Johannes Ewald, Ingemann og hans historiske romaner, H.C. Andersen, Drachmann, Grundtvig osv.

Nyttige bøger: Vejledning i Landbohusflid, Gaardmandsbogen, Husmandsbogen, Vejledning for Husmænd, Landmandens Venner og Fjender.

Og der var naturligvis gudelige bøger af forskellig art.

De udenlandske forfattere var bl.a. repræsenteret ved Cooper, Dickens, Grimms eventyr m.fl.

3. Arkivfond 6026, løbenummer 1, Lokalhistorisk Arkiv, Præstø

4. <http://www.kvinfo.dk/side/170/bio/1613/>

5. Engagementet i det nationale havde som effekt en tendentiell dansk isolering i Europa – en holdning der eksisterer i bedste velgående i modstanden mod f.eks. EU.

Thomas Nielsen: "Fri for tiltale" s.58

6. H. Hertel: Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie bd. I, II. København 1920.

7. Helge Nielsen Folkebibliotekernes Forgængere. Danmarks Biblioteksforening 1960.

8. Se også Præstø Lokalhistorie nr. 2-2008

9. <http://www.fynhistorie.dk/node/1604>

10. Arkivfond 6026, løbenummer 2, Lokalhistorisk Arkiv, Præstø. Skildringen er indsat i forhandlingsprotokollen

11. Harry Hansen: Præstø Biblioteks Historie.

Kommunalreformen foregik i to tempi – 1966 og 1970. Allerede i 1966 var Skibinge, Allerslev og Jungshoved blevet sammenlagt med Præstø.

Præstø Lokalhistoriske Arkiv

Fmd. Lis Rathsach, Hjørnehusvej 21,
4720 Præstø. Tlf.: 5599 2626,
E-mail: lis.rathsach@c.dk

Arkivleder Ove Rye Jørgensen, Ugledigevej 19,
4720 Præstø. Tlf. 5599 6016.
E-mail: overye@post.tele.dk

Kasserer Ole Sørensen, Ronesanke 12 a 4720
Præstø Tlf. 5599 1173 E-mail cokse@adr.dk

Styrelsesmedl. Bent U. Mortensen, Spurvevej 9,
4720 Præstø. Tlf. 5599 1755,
E-mail: beum@dbmail.dk

Styrelsesmedl. H.C. Hemmingsen, Fasanvej 6,
Præstø, Tlf.: 5599 2416,
E-mail hcnaebbet@hotmail.com

Styrelsesmedl. Hans Chr. Thomsen,
Egestræde 3, Skibinge. 4720 Præstø
Tlf.: 5599 1494. E-mail: hctka@mail.dk

Styrelsesmedl. Anni Reichel, Juulsvej 29, 4720
Præstø. Tlf: 20281803,
mail: annireichel@turbopost.dk

Styrelsesmedl. (For Lokalhistorisk Forening)
Ole E. Hansen, Ved Gadekæret 2, Skibinge.
4720 Præstø Tlf. 5599 1464

Lokalhistorisk forening for Præstø

Fmd. Dorte Worsøe, Faksevej 8,
4720 Præstø. Tlf. 5599 3724.
E-mail: lystskovhuset8@mail.dk

Næstfmd. Ole E. Hansen,
Ved Gadekæret 2, Skibinge. 4720 Præstø
Tlf. 5599 1464

Kasserer Knud Holm Nielsen,
Havnevej 12, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1895.
E-mail: knuboholm@yahoo.dk

Best.medl. Bodil Møller, Spurvevej 5,
4720 Præstø. Tlf. 3216 1314
bm@dbmail.dk

Best.medl. Ralf Søgård Mortensen,
Adelgade 49A, Tlf.: 5599 1407

Redaktør af ”Præstø Lokalhistorie”:
Hans Chr. Thomsen, Egestræde 3,
Skibinge. 4720 Præstø Tlf.: 5599 1494.
E-mail: hctka@mail.dk

Suppl. Inge Knudsen, Jernbanevej 14 st.tv.,
4720 Præstø. Tlf. 5672 5161.
E-mail: wesse@lic-mail.dk

Suppl. Peter Frandsen, Kirkeagerstræde 23,
Skibinge. 4720. Tlf. 5599 3936
E-mail: pf@turbopost.dk

